

3. Право Європейського Союзу: Підручник. 2-ге видання. А. В. Хрідочкін, П. В. Макушев, О. В. Леонова. Херсон: Відавничий дім «Гельветика». 2014. 448 с.
4. Муравйов В. Міжнародні угоди Європейського Союзу та *acquis communautaire*. Право України. 2012. № 3-4. С. 306-320.
5. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу: моногр. / під ред. І. В. Яковюка. К.: Право України. 2012. 208 с.
6. Право Європейського союзу: учебник для вузов. Под ред. С. Ю. Кашкина. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Издательство Юрайт. 2014. 172 с.
7. Вдовиченко О. Основні зміни інституційної системи Європейського Союзу після Лісабонського договору. Юридична Україна. 2010. № 9. С.118-123.

Сохацька А.
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доц.,
доктор права УВУ,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.

ПРИНЦИП «ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА» ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Питання створення сучасної держави ґрунтуються на принципах цивілізованого суспільства, якими є соціальна справедливість, обмеженість посягань на людську гідність, рівні права усіх громадян, недоторканість приватної власності та рівні можливості отримувати прибуток. Отже принципи права відіграють важливу роль у правовому житті суспільства. Так, за твердженням М.Кравчука: «Принципи є підставою права, містяться у його змісті, виступають як орієнтири у формуванні права, відбивають сутність права та основні зв'язки, які реально існують у правовій системі. У принципах зосереджено світовий досвід розвитку права, досвід цивілізації. Тому принципи права можна назватистрижнем правової матерії» [5, с.205]. Принципи права визначають шляхи вдосконалення правових норм, виступаючи як керівні ідеї для законодавця. Вони є сполучною ланкою між основними закономірностями розвитку, функціонування суспільства і правовою системою. Завдяки принципам, правова система адаптується до найважливіших інтересів і потреб людини і суспільства. З усього масиву принципів найвагомим у правовій дійсності є принцип «верховенство права». Для розбудови правової системи України

українські юристи поставили основне завдання впровадити у суспільне життя принцип «верховенство права». Тому прийнято вважати «верховенство права» ключовим принципом у світовому судочинстві. Його закріплено в більшості держав світу (як принцип верховенства права або як принцип правової держави), це тренд розвитку сучасної держави. Від принципу «верховенства права» залежить покращання статусу України та ефективність національного суспільного розвитку.

Рівень розробки теми. Тема «верховенства права» досліджувалася та є досліджуваною сьогодні багатьма науковцями та практиками у сфері юриспруденції, останнім часом з року в рік зростає кількість наукових публікацій, присвячених дослідженню і виявленню основних аспектів принципу «верховенства права», представлених переважно статтями в наукових журналах, збірниках, виданнях наукового характеру та підручниках і навчальних посібниках. До проблем розвитку і тлумачення даного питання переважно зверталися М.І. Козюбра, Д.Л.Савенко, А.З. Георгіца, М. В. Кравчук, П.М. Рабінович, В.Ф. Погорілко, В.М. Селіванов, М.А.Самбор.

Але попри значну кількість публікацій з окресленої проблематики, визначення обсягу та сутності верховенства права як принципу сучасної держави потребує детального аналізу.

Отже, **метою дослідження є** з'ясування сутності принципу «верховенства права» його ефективності та реалізації в сучасній державі Україна.

Викладення основного матеріалу. Для кращого дослідження теми з'ясуємо сутність принципу «верховенство права» та шляхи його впровадження. Отже, відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип «верховенства права». «Верховенство права» - це панування права в суспільстві. Принцип «Верховенство права» вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів «верховенства права» є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

На даний час дослідження принципу «верховенства права» є актуальним на сучасному етапі розвитку Української держави, бо саме сьогодні людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека проголошені Конституцією України найвищою соціальною цінністю, реалізація та захист основних прав, свобод, гарантій та інтересів людини і громадянина є пріоритетним завданням держави, а саме ефективна реалізація даного завдання є можливою через повне

виконання конституційного принципу «верховенства права» таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню.

М. Кравчук підкреслив слова О.Копиленка, який зазначив, що «у вітчизняній науці принцип «верховенство права» розуміється двояко: як принцип правової організації державної влади у суспільстві загалом, тобто як «верховенство права над державою», коли він ототожнюється з засадами правової державності; і як співвідношення однорідних категорій – права і закону в регулюванні суспільних відносин, їхньої ролі в досягненні правопорядку, тобто як верховенство права над законом» [3, с.100].

Принцип «верховенство права», будучи одним з основоположних демократичного суспільства, передбачає судовий контроль над втручанням у право кожної людини на свободу. Конституційний Суд України вважає, що встановлення законодавцем недиференційованого покарання та неможливість його зниження не дозволяє застосовувати покарання до осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості, з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, розміру заподіяних збитків, форми вини і мотивів злочину, майнового стану підсудного та інших істотних обставин, що є порушенням принципу справедливості покарання, його індивідуалізації та домірності.

На думку М. Кравчука: «За твердженням багатьох вчених світу «верховенство права» включає формальну законність, демократію та індивідуальні права. Термін «верховенство права» охоплює корпус фундаментальних принципів і цінностей, які разом надають законному порядку певної єдності і стабільності. «Верховенство права» – це поєднання стандартів, очікувань і прагнень: воно вбирає у себе традиційні уявлення про індивідуальну свободу і природу справедливості і загальніше, поняття про вимоги справедливості й чесності у відносинах уряду та громадян» [3, с. 101].

Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки.

Елементами принципу «верховенства права» є рівність і справедливість, правової визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі. Принцип правової визначеності означає, що «обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлених такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки».

Одним із елементів «верховенства права» є принцип пропорційності, який у сфері соціального захисту означає, зокрема, що заходи, передбачені в нормативно-правових актах, повинні спрямовуватися на досягнення легітимної мети та мають бути однорідними з нею. Складовими принципу «верховенства права» є, зокрема, правова передбачуваність та правова визначеність, які необхідні для того, щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях, що набуте ними на підставі чинного законодавства право, його зміст та обсяг буде ними реалізовано. Конституційний Суд України вважає, що принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності. Згідно із принципом правової визначеності як одним із елементів «принципу верховенства» права обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустимі, зокрема, за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, якими встановлюються такі обмеження. Конституційний Суд України вважає, що принцип правової визначеності вимагає від законодавця чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм, їх передбачуваності (прогнозованості) для забезпечення стабільного правового становища людини.

Однак слід зазначити що принцип «верховенства права» знайшов своє закріплення, окрім Конституції, і в інших законодавчих актах України. Наприклад, у статті 8 Кодексу адміністративного судочинства прямо передбачено наступне:

«1. Суд при вирішенні справи керується принципом «верховенства права», відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими соціальними цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

2. Суд застосовує принцип «верховенства права» з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. 3. Звернення до адміністративного суду для захисту прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується»

Необхідно зазначити, що одним із напрямків утвердження верховенства права є налагодження тісної співпраці між Україною та Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанська Комісія), підготовка пропозицій щодо врахування її висновків та рекомендацій. У одній із доповідей Венеціанської Комісії «Про верховенство права» на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 року, проаналізовано також сутність принципу «верховенства права» з точки зору позивного права як на міжнародному, так і національному рівнях.

Як вже зазначено раніше, принцип «верховенства права» є важливим для наповнення глибоким змістом і містить в собі не тільки розуміння того, що основне завдання держави полягає у захисті прав та інтересів людини, але й інші складові.

Європейський суд з прав людини визначив ряд принципів концепції верховенства права, які доречно класифікувати за такими критеріями.

1. Зовнішня форма виразу права. Її суть полягає у тому, що головною особливістю у розумінні принципу «згідно з законом» є визнання Судом права як єдності писаного і неписаного, у якому виокремлюються зміст, обсяг, межі і умови владних повноважень держави. Останні з точки зору форми зовнішнього прояву визначаються не тільки законодавцем, але і судовою практикою.

2. Сутнісні характеристики поняття «закон». Європейський суд визначає ціннісні, вольові та регулятивні його особливості крізь призму верховенства права. До них належить: принцип верховенства права – сутнісна характеристика всіх норм закону; принцип консенсусу моральної свободи у суспільстві; принцип верховенства права є принципом демократичного суспільства. У розумінні Європейського суду принцип «верховенства права» пов'язується із демократичним суспільством та інституціями, що забезпечують його належне функціонування (демократичний політичний режим) ; принцип рівності перед законом - Верховенство права означає, що всі люди рівні перед законом як у своїх правах, так і у своїх обов'язках.

3. Стосовно змісту права. Принцип «верховенство права» зумовлює забезпечення у законі таких положень: чіткості меж і характеру здійснення відповідних дискреційних повноважень державних органів; гарантій від довільного втручання влади у права особи; правової визначеності; доступності та передбачуваності закону тощо.

З вищевикладеного потрібно зробити висновок, що для впровадження принципу «верховенство права» необхідно проробити велику роботу, адже в Україні не виконуються велика частка судових рішень. У правозастосуванні користуються скоріше доцільністю ніж вимогами нормативно правових приписів. Для кращого впровадження цього принципу доцільно провести масову просвітницьку роботу, мотивоване правове виховання, та роз'яснення змісту і значення

принципу «верховенство права» й активно впроваджувати заходи щодо його реалізації у суспільному житті.

Список використаних джерел

1. Георгіца А. Принцип верховенства права як принцип сучасного вітчизняного конституціоналізму. *Українське право*. К., 2006. С. 30-32.
2. Козюбра М. Принцип верховенства права у конституційному правосудді. *Закон і бізнес*. 2000. № 17. С. 10.
3. Конституція України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua> (від 07 лютого 2019 року) (дата звернення 13 травня 2021 р.)
4. Кравчук М. В. Теорія держави права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 3-є, переробл. й доповн. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 524 с.
5. Кравчук М.В. Проблеми теорії держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. [для студ. ЗВО]. 3-є вид., змін. й допов. Тернопіль : Економічна думка, 2016. 420 с.
6. Рабінович П. Верховенство права в інтерпретації Страсбурзького суду та Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 1. С. 38.
7. Савенко Д. Л. Принципы верховенства права и законности: понятие и соотношение. Нац. ун. «Одеська юридична академія». 2011. С. 658-664. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_62_90 (дата звернення 13 травня 2021 р.)
8. Самбор М.А. Сутність принципу «верховенства права» у сучасних умовах цивілізаційного розвитку. 2012. С. 17-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2012_5_2 (дата звернення: 13 травня 2021р.)

Хандрала В.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету*

*Науковий керівник: к.ю.н., доц.,
доктор права УВУ, завідувач кафедри*

теорії та історії

держави і права ЗУНУ,

Заслужений юрист України

Кравчук М. В.

ПРАВОВА СИСТЕМА США ТА ЇЇ ДОСВІД В РОЗБУДОВІ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

З початком розбудови українським народом соборної, суверенної, незалежної, соціальної, правової держави надзвичайно важливим для успішного розвитку такого процесу є міжнародний досвід держави та правотворення, звичайно у зв'язці цих двох майже рівнозначних